

Тема 4

СТАНОВО-ПРЕДСТАВНИЦЬКА МОНАРХІЯ В КРАЇНАХ ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ

П л а н

1. Причини та передумови становлення станово-представницької монархії
2. Зміни у суспільному ладі в період станово-представницької монархії
3. Станово-представницька монархія у Франції
4. Станово-представницька монархія в Англії
5. Станово-представницька монархія у Німеччині
6. Станово-представницька монархія у Московії

Передумови становлення станово-представницької монархії

хрестові походи

розквіт ремесла і торгівлі

бурхливе зростання міст

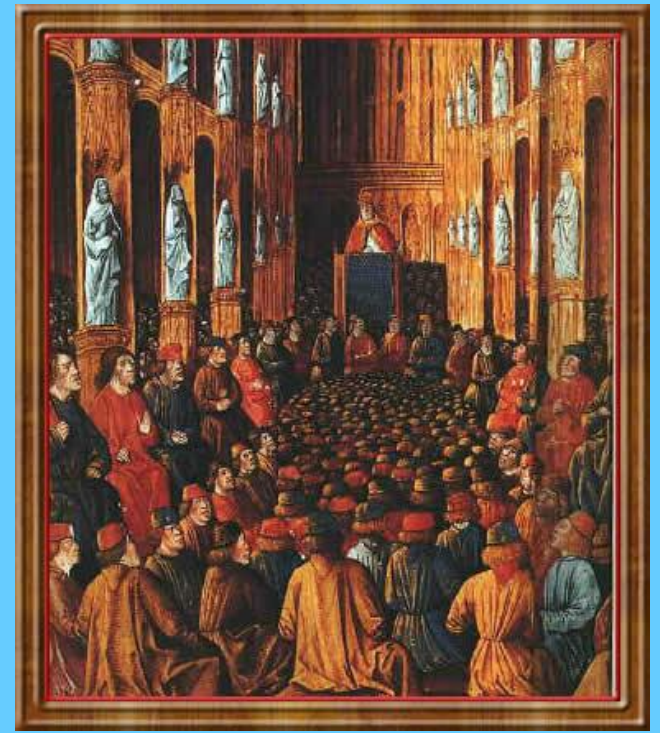
зміцнення внутрішнього
ринку

перехід до нової форми
держави

Хрестові походи

Ідейними організаторами походів були римо-католицька церква та рицарство, які прагнули розширити свої земельні володіння.

На Клермонському соборі у листопаді **1095** р. папа **Урбан II** закликав знать і весь люд звільнити Святу Землю від турків-сельджуків і відвоювати Гроб Господній

У 1096 р. відбувся перший хрестовий похід, під час якого було завойовано і розграбовано Єрусалим. У 1099 р. організовано Єрусалимське королівство (у Південній Сирії та Палестині) і ще три невеликі держави за європейським зразком (графство Тріполі на сирійському узбережжі, князівство Антіохійське в Північній Сирії та графство Едеське у Верхній Месопотамії).

Хрестоносцям було непросто утримувати владу над мусульманським населенням. До того ж їм доводилось обороняти свої володіння, що розтягнулися більш ніж на тисячу кілометрів із півночі на південь. Щоби мати постійну військову силу було створено духовно-рицарські **ордени**:

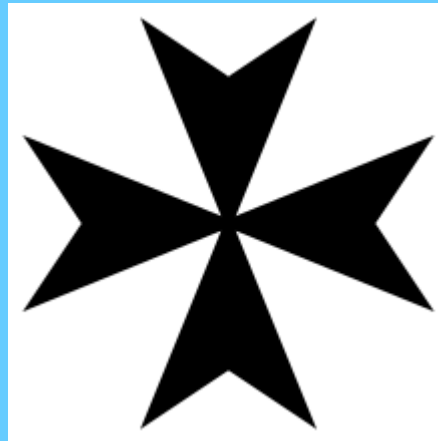
Тамплієрів

(храмовників)

Мальтійський

(госпітальєрів,
або іоаннітів)

Тевтонський

(німецькі рицарі)

Членами орденів хрестоносців були рицарі, які жили за особливими чернечими порядками. Вони завжди були готові до війни з «невірними». У своєму розпорядженні рицарі мали слуг, які посідали нижче місце в ордені.

На чолі ордену стояв "великий магістр". Він підпорядковувався безпосередньо Папі Римському. Ордени користувалися великими привілеями і згодом перетворилися на багатющі корпорації, які володіли землею та спадковою власністю.

Зі Сходу почався приплив товарів, яких не було в Західній Європі. Щоб їх купувати, королі та феодали вишукували можливості для одержання грошей.

Феодали, які мали на території своїх земельних володінь міста, нещадно грабували міщан, викликаючи в їхнім середовищі не лише гнів, а й постійні повстання.

Міста прагнули звільнитися від зверхності феодалів і нерідко вдавалися до купівлі у короля хартій свободи.

Так виникла неписана
угода: міста забезпечують
короля грошима і
солдатами, король
забезпечує містам захист
від домагань феодалів.

Суспільний лад Середньовічної Європи

1 стан
духівництво

єпископи

священики

диякони

2 стан
дворянство

титуловане

нетитуловане

3 стан
міщанство, селянство

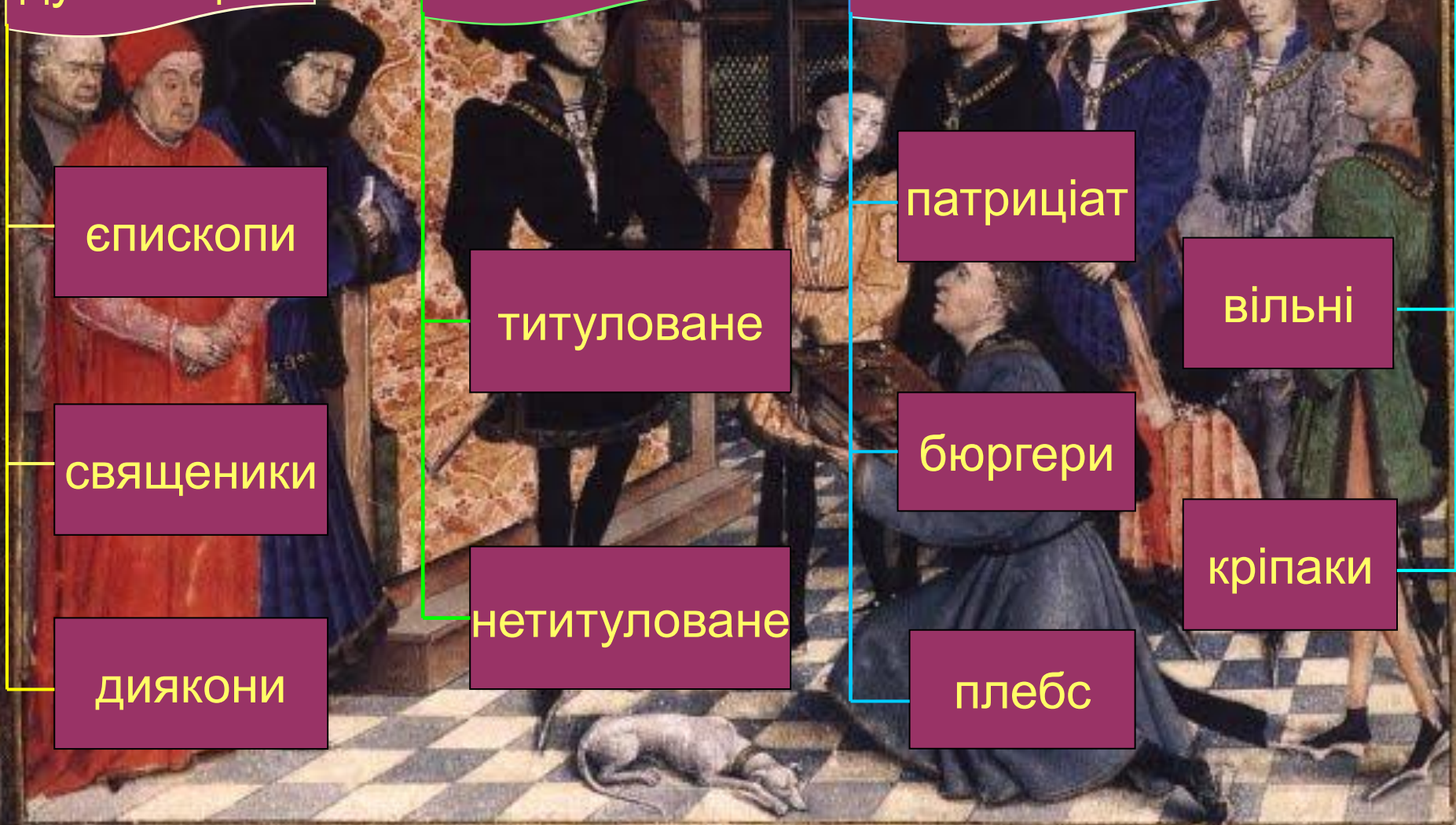
патриціат

вільні

бюргери

кріпаки

плебс

Станово-представницька монархія у Франції

У Франції станово-представницький орган – Генеральні штати – утворився 1302р., в період правління Філіпа IV Красивого

Приводом для заснування Генеральних штатів у Франції послужила суперечка між Філіпом IV і Римським Папою Боніфацієм VIII з питань фінансів. Невпинні війни з Англією вимагали великих коштів, і Філіп IV наказав французькому духовенству сплачувати в державну скарбницю все те, що раніше відраховувалося до папської курії.

Папа Римський був цим розгніваний і викликав Філіпа IV до Рима. Тоді Філіп IV відправив запрошення графам, герцогам і вищим служителям церкви прибути на засідання Генеральних штатів. Генеральні штати підтримали його в суперечці з папою.

Генеральні штати

```
graph BT; A(духовенство) --> B[Генеральні штати]; C(дворянство) --> B; D(міщанство) --> B;
```

The diagram illustrates the structure of the General States. At the top is a purple rounded rectangle labeled 'Генеральні штати'. Below it are three purple ovals: 'духовенство' on the left, 'дворянство' in the center, and 'міщанство' on the right. Three purple arrows point from each oval to the top rectangle. The background is a photograph of a Gothic cathedral under a blue sky with clouds.

духовенство

дворянство

міщанство

Кожний стан засідав і виносив рішення окремо від інших і володів одним голосом, незалежно від кількості депутатів, які входили до його складу. За такого порядку голосування перевага завжди була на боці представників дворянства і духовенства, якщо між ними не було розбіжностей.

Король скликав Генеральні штати головним чином в тих випадках, коли потребував грошей, але за умов феодалної роздробленості мав отримати згоду на введення податків.

Генеральні штати зверталися до короля з проханнями, скаргами, протестами. Вони мали право вносити пропозиції, критикувати дії королівської адміністрації

Нерідко траплялися конфлікти Генеральних штатів королем. Найбільш гострий відбувся у 1357 р., коли спалахнуло повстання паризьких ремісників. Під тиском Генеральних штатів було видано

«Великий березневий ордонанс» :

надавав право Генеральним штатам збиратися самостійно без дозволу короля для обговорення державних справ два рази на рік

проголошувалася недоторканність депутатів Генеральних штатів

Генеральні штати отримували право контролювати податки та витрати державних коштів

король без узгодження з Генеральними штатами не міг запроваджувати нові податки, укладати мир із супротивником, змінювати цінність монети

контролю з боку Генеральних штатів підлягали рада короля, армія та державний апарат

Однак, цей документ діяв усього півтора року

Станово-представницька монархія в Англії

Зміцнення королівської влади в Англії відбулося після її завоювання у 1066 р. військами герцога північної французької провінції Нормандії Вільгельма Завойовника

Вільгельм I Завойовник

оголосив себе верховним власником землі

конфіскував майже всі землі англосаксонської знаті

значна частина земель увійшла до складу
королівського домену

решту земель розподілив між норманською і
англосаксонською знаттю, але так щоб володіння
кожного складалися із ділянок, розташованих у різних
графствах

усі феодали принесли присягу вірності королю

провів перепис землі і населення, матеріали якого
склали “ Книгу страшного суду ”

визначалися повинності населення відповідно до
майнового статку

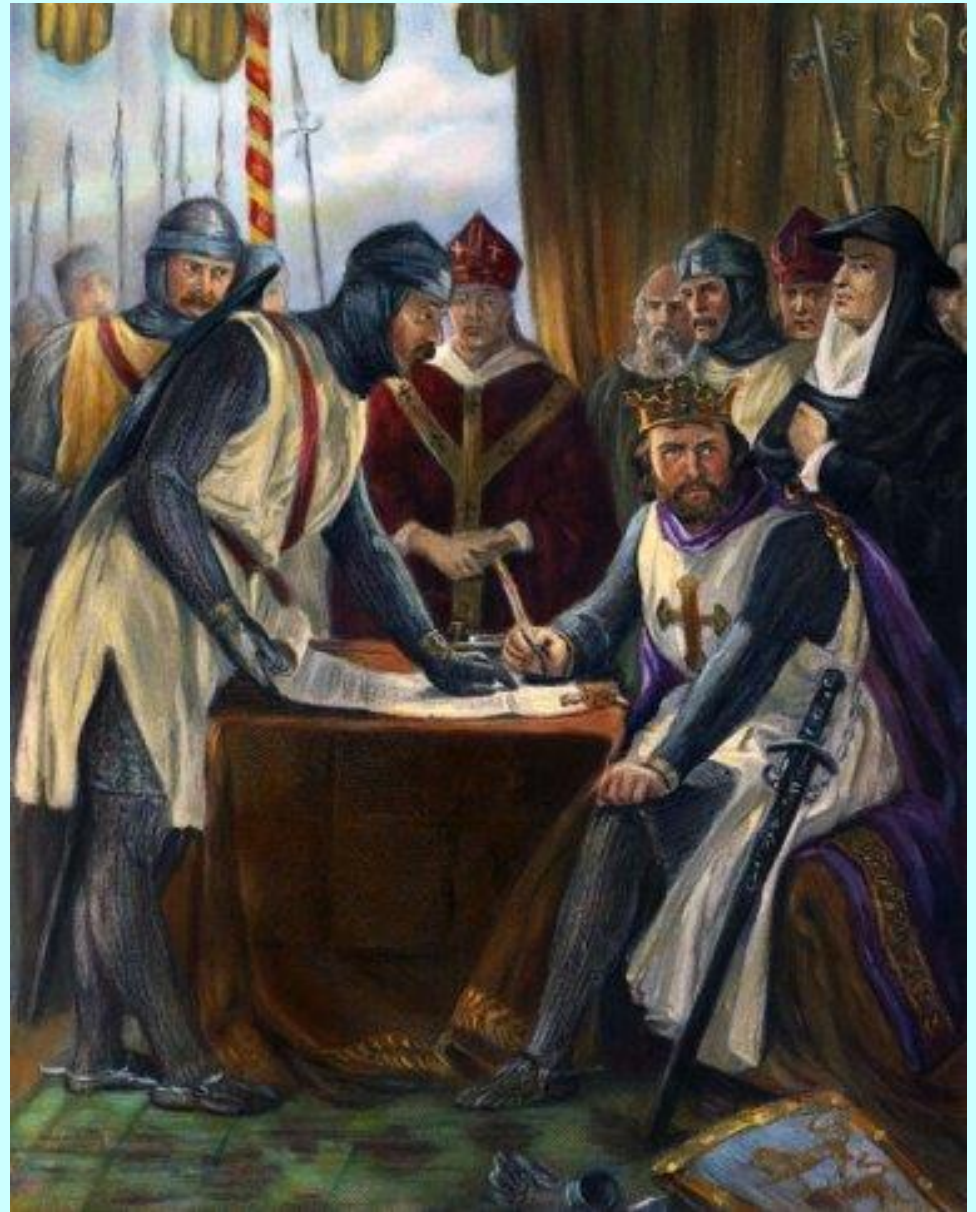
Проти сваволі і деспотизму королівської влади об'єднались і феодали, і церква, і міста, і навіть значна частина селянства.

Невдоволення населення посилювалося за правління **Іоанна Безземельного**, коли Англія зазнала поразки від Франції і втратила свої землі на континенті.

Приводом до відкритого антикоролівського виступу стала капітуляція короля Іоанна Безземельного перед римським папою, васалом якого він зобов'язався стати.

У 1215 р. барони, дрібне рицарство і міщани зі зброєю в руках підступили до королівської резиденції. Король змушений був піти на поступки і підписав запропоновану йому баронами **Велику хартію вольностей**

Велика хартія вольностей

підтверджувалися свобода і права Англійської церкви

рельєф (сума данини, яку сплачував королю спадкоємець земельних володінь), встановлювався залежно від розміру землеволодіння

ніхто не повинен примушуватися до несення більшої служби за своє рицарське володіння ніж та, яка вимагається з нього

жодна вільна людина не могла бути заарештована, ув'язнена, позбавлена володіння, оголошена поза законом, вигнана... інакше, як за законним вироком її рівних і за законом країни

створювалася рада з 25 баронів для контролю за королівською владою

здійснювати стягнення “ щитових грошей ”, податків з м. Лондона та інших додаткових зборів дозволялося лише за згоди ради королівства

про права вілланів (кріпаків) не згадувалося

Парламент Англії

Парламент еволюціонував із королівської ради. У 1265 р. за ініціативи Симона де Монфора скликано перший виборний Парламент. Поіменно запрошувалися барони, решту депутатів складали представники місцевих громад. Голосувати могли усі, хто володів ділянкою, яка приносила щорічну ренту в 40 шилінгів.

До складу парламенту, скликаного у 1295 р. королем Англії Едуардом I, крім представників світських і духовних феодалів, увійшли також по двоє представників від 37 графств і по двоє - від міст. Цей парламент отримав назву «зразкового».

У другій половині XIV ст. відбувся поділ парламенту Англії на дві палати:

верхню (палата лордів)

нижню (палата общин)

У 1352 р.
палати парламенту
почали засідати
окремо.

У період станово-представницької монархії парламент мав такі права:

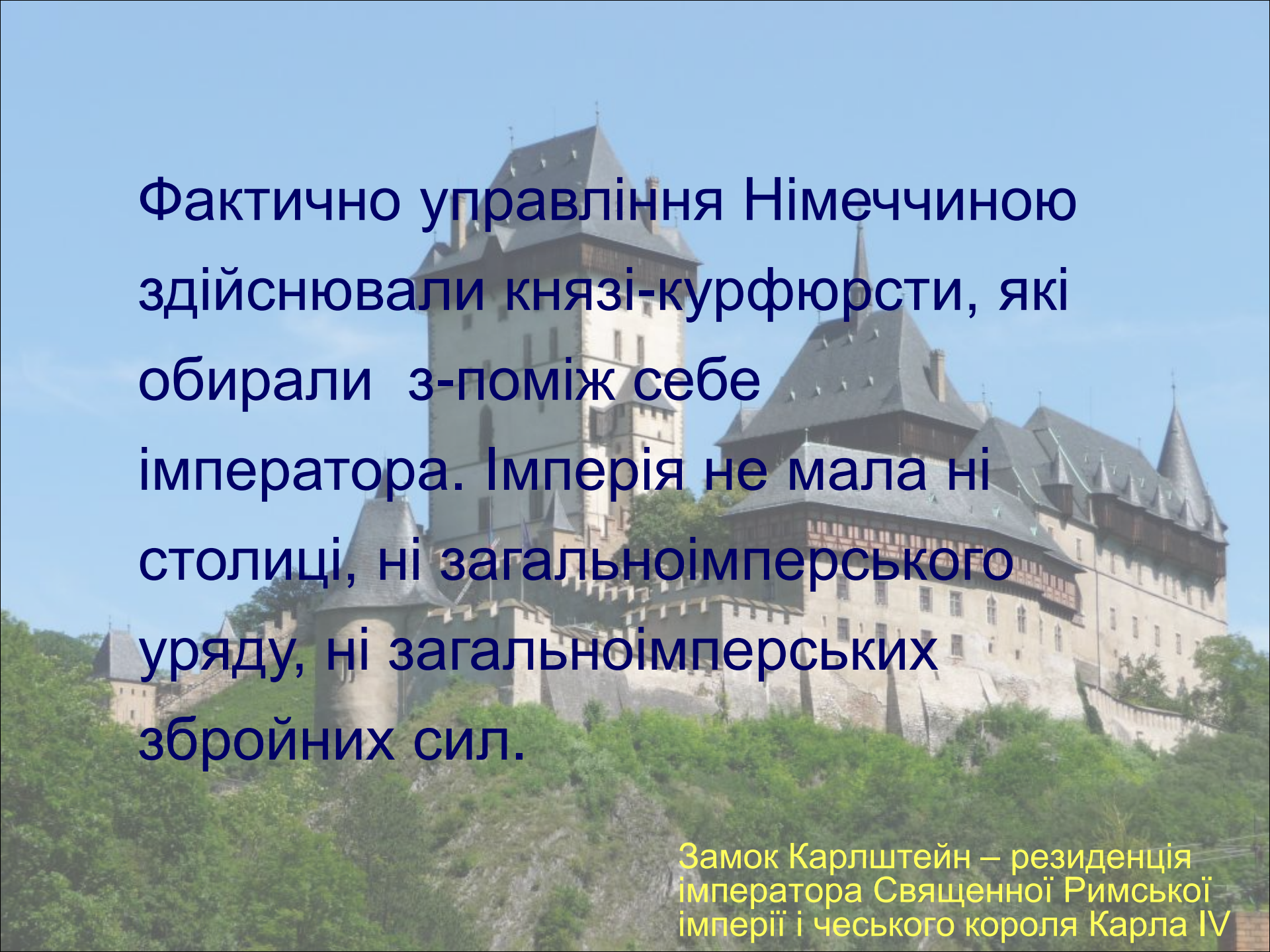
- вирішувати питання про розмір зборів на користь королівської скарбниці;
- брати участь у виданні законів;
- здійснювати контроль за вищими посадовими особами;
- провадити судочинство.

У XIII-XIV ст. Німеччина була роздробленою державою. Формально продовжувала існувати Священна Римська імперія германської нації, однак фактично це була велика кількість князівств, графств, баронських і лицарських володінь – політично і економічно відокремлених регіонів.

Німеччина

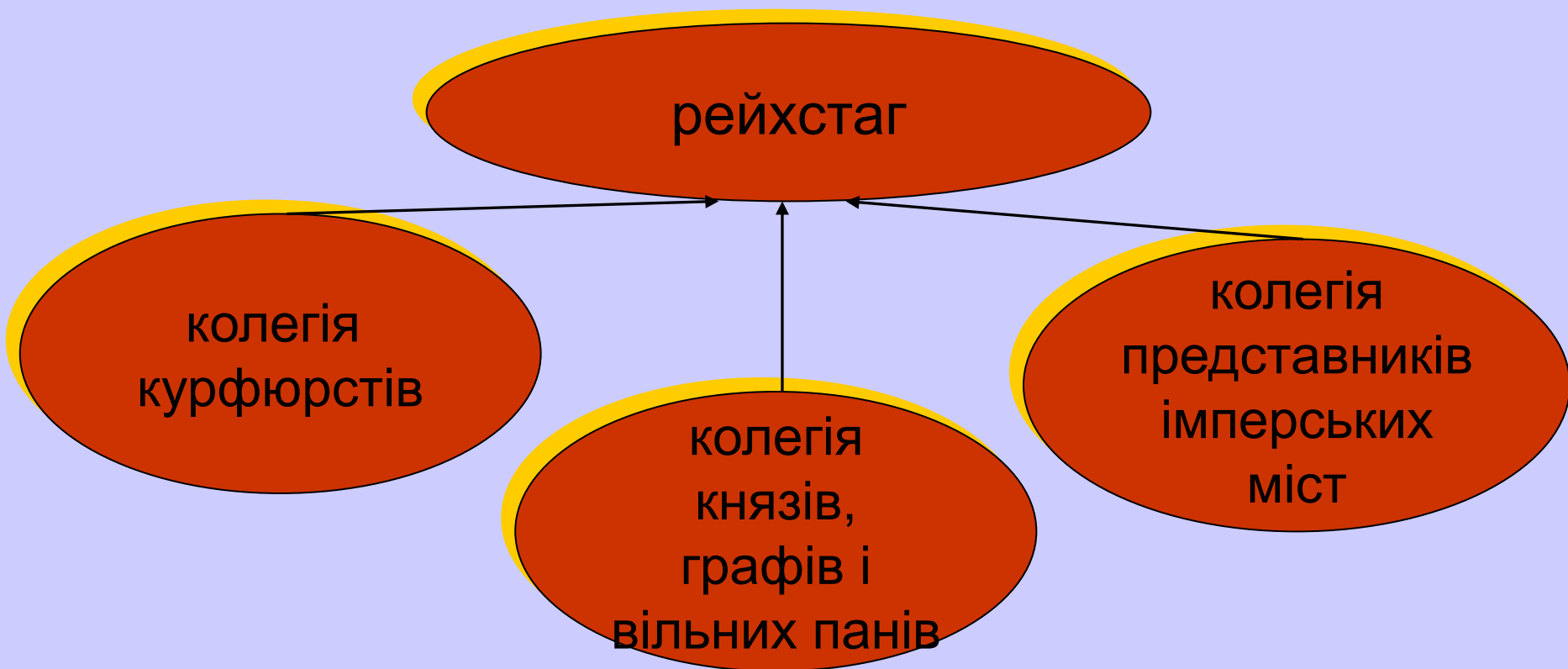

Фактично управління Німеччиною здійснювали князі-курфюрсти, які обирали з-поміж себе імператора. Імперія не мала ні столиці, ні загальноімперського уряду, ні загальноімперських збройних сил.

Замок Карлштейн – резиденція імператора Священної Римської імперії і чеського короля Карла IV

для вирішення загальноімперських питань
скликався рейхстаг

Компетенція рейхстагу чітко не визначена.

Імператор обговорював з ним воєнні, міжнародні, фінансові питання.

Рейхстаг був наділений правом законодавчої ініціативи

Пам'ятник Карлу IV у Празі

У 1347 р. курфюрсти обрали на престол чеського короля Карла Люксембурга. Карл IV (1347-1378 рр.) піклувався насамперед про зміцнення свого спадкового королівства - Чехії. Тому, прагнучи встановити спокій в імперії, він йшов на поступки князям.

У 1356 р. Карл IV видав **Золоту буллу** - основний закон німецького багатовладдя.

Золота булла

закріпила порядок обрання імператора колегією курфюрстів, яка складалася з трьох духовних князів і чотирьох світських

архієпископів
майнського,
кельнського
трірського

короля чеського,
герцога саксонського,
маркграфа
брандербургського
пфальцграфа
рейнського

“ на вічні часи ” затверджувалися права курфюрстів на повну державну самостійність, що включало верховний суд, монетну і соляну регалію, право вести приватні війни

містам заборонялося створювати союзи проти курфюрстів

Булла скріплювалася золотою печаткою Карла IV

Станово-представницька монархія в Іспанії

Основним фактором історії Піренейського півострова XI – XIII ст. була **Реконкіста** (у 722 – 1492 роках війна християн за визволення Піренейського півострова від мусульманського панування), в ході якої на території сучасної Іспанії поступово склалися Кастильське і Арагонське королівства. За два століття вони настільки зміцнилися, що відтіснили арабів на південь.

У процесі Реконквісти відбувалася колонізація набутих земель. Значну роль у колонізації XI – XII ст. відіграли *консехос* (міські общини, які мали право самоуправління). Групи вільних людей отримували поселенські грамоти, в яких встановлювалося їхнє право освоювати територію у певних межах.

У другій половині XIII ст. більшу частину Піренейського півострова займали **Арагонське** (схід півострова і узбережжя Середземного моря) і **Кастильське** (території від Біскайської затоки до Атлантичного океану і Гібралтарської протоки) королівства, а також **Португалія**. За маврами залишалося лише одне південне **Гранадське королівство** (або Гранадський емірат, який проіснував аж до 1492 р.

Суспільний лад Іспанії

Аристократія

Рекос омбрес («багаті, могутні люди»)

Інфансони (або ідальгос)

Кабальєрос (або кабальєрос-вілланос)

Міське населення

«Сусіди»
(повноправні
громадяни)

«Не сусіди»
(неповноправні
громадяни)

Соларьєгос
(залежні селяни, які були спадковими
держателями земельних наділів)

Духовенство

Вище

Середнє

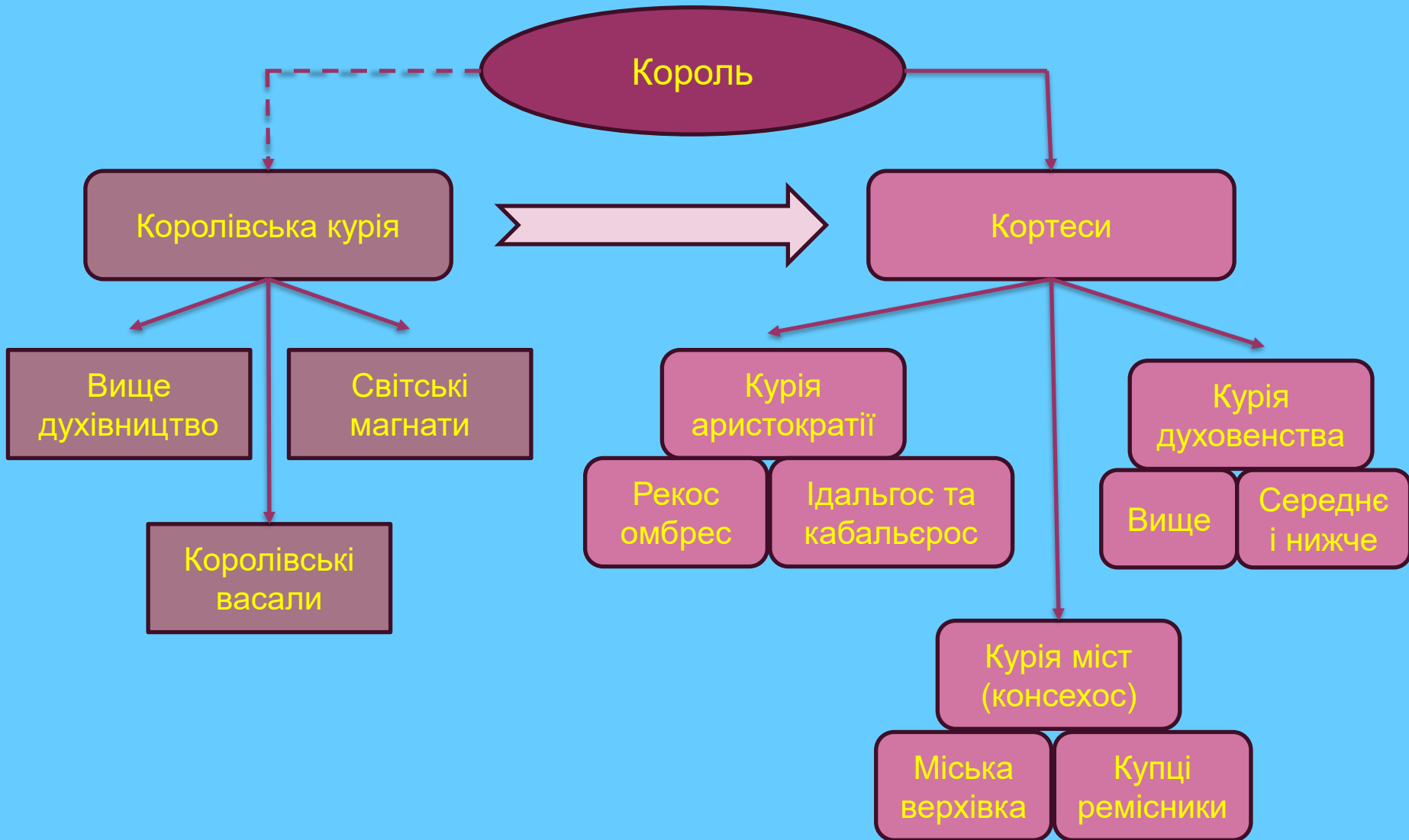
Нижче

Серви
(раби)

Державний лад Іспанії

Еволюція представницьких органів влади

Державний лад Іспанії

Центральний апарат управління

Король

Королівська рада

Кортеси

Рада інквізиції

Рада лицарських орденів

Рада Арагону

Рада Індії

Рада фінансів

Рада іноземних справ

Державний лад Іспанії

Місцевий апарат управління

Король

Аделантадо
(управителі прикордонних регіонів)

Мерінос
(управителі округів - меріндадів)

Королівські васали
(управителі населених пунктів і замків
- honores, tenencias)

Консехос (міська
громада)

Суддя

Алькальд

Майордом

Альфос
(міський
округ)

Основи правової системи Іспанії

Джерела права

Енкомьєнди
(королівські
грамоти на право
володіння землею)

Королівські
грамоти про
пожалування
імунітетних прав

Фуерос
(хартії вольностей)

Статути,
розпорядження і
декларації
ермандад
(федерацій
вільних міст)

Статути торгівлі і
мореплавства

Основи правової системи Іспанії

Кодифікації права

Муніципальні кодекси (зводи фуерос)

«Барселонські звичаї»

«Обсерванції» (звід фуерос і законів Арагону)

«Нові обсерванції» у 12-ти книгах

«Фуерос Реаль» («Королівське фуерос») у 4-х книгах, яке охоплювало усі галузі права

«Партиди» (або «Сім Партид» – законодавчий збірник XIII ст.